

Bogdan Muscalu
Mihaela Muscalu

Noi considerații cu privire la vasul rectangular descoperit în situl de la Timișoara - *Cioreni*

New considerations on rectangular vessel discovered in Timisoara – *Cioreni* site

Abstract: *The vessel discovered at Timișoara-Cioreni it's related to the worship of the sun or fire. Although preserved fragmentary, we can observe certain symbols which could represent the "tree of life" present on the rectangular Sarmatian vessels. The vessel would point a level of habitation belonging chronologically to D1 phase (380-410/420 p.Chr according to European Central Chronological System), a period of time when in Carpathian zone, the tamga drawings no longer serve as tribal symbol, as in the eastern part of Europe, but more like a ritual function.*

Cuvinte cheie: *vas rectangular, stil animalier, sarmați.*

Keywords: *rectangular vessel, animal style, Sarmatians.*

În anul 1980, a fost identificată în apropiere de Timișoara o așezare daco-romană în punctul Cioreni, pe terenul experimental al Institutului Agronomic, ocazie cu care au fost dezvelite cinci locuințe – bordei și au fost identificate alte două. Așezarea este foarte întinsă, fiind surprinse mai multe niveluri de locuire – două sau chiar trei, în locuințele studiate în anul 1981. Așezarea se datează în perioada secolelor II-IV p.Chr. Cu ocazia cercetărilor, în punctul Timișoara – *Cioreni* a fost descoperit un pahar, care pe partea interioară era decorată cu semne incizate în pasta crudă.

La Cioreni¹ a fost descoperit un pahar (dimensiuni: l = 6 cm; diametrul = 6 cm), de formă cilindrică, de culoare cenușie-neagră, lucrat dintr-o pastă nu prea fină, modelat cu mâna. Vasul se păstrează fragmentar. Pe fața exterioară a piesei apar decorații cu semne incizate în pasta crudă².

În plan central apare o *crux gammata* (tip *svastică*) cu terminațiile brațelor sub formă de bucle. Între brațele crucii apar reprezentate: un cal (?) sau o pasăre (?), șarpe unduit, o altă reprezentare de pasăre, poate un cocoș (?) și în continuare apare ceva care ar putea fi trei reprezentări umane redată schematic, păstrate din păcate fragmentar, orientate în mers spre stânga. În fața calului apare o imagine similară de om, cu brațele întinse

1. Benea 1995-1996, 370-383.

2. Bejan, Benea, Mare 1986, 22-23, 28; Benea 1995-1996, 370-371.

orizontal, căzut pe spate. La prima vedere, reprezentările par de neînțeles, totuși imaginile nu se înscriu haotic pe circumferința vasului, ci ele respectă o suită care, parțial, ar putea fi reconstituită la o cercetare atentă. În primul rând, banda decorată este organizată în jurul imaginii centrale, care este acea *crux gammata*. Registrul inferior al benzii decorate prezintă aceste imagini despre care nu putem ști dacă începeau cu reprezentările umane sau cu cele animaliere. Întregul „cortegiu” este orientat în sens de mers, spre stânga. Deasupra brațelor crucii, imediat sub bordura dreaptă a vasului apare reprezentat într-o unduire probabil un șarpe sau sensul de apă sub care se distinge un alt semn asemănător cifrei 5³. Vasul prezintă analogii cu unul de la Pontes⁴.

Elemente zoomorfe amintesc de credințe religioase vechi ale sarmaților, dar și cele dacice anterioare cuceririi romane. Corelarea acestor semne cu simbolul crucii nu apar întâmplător, având o semnificație. După D. Benea, poziția centrală a crucii sugerează cui îi era închinat recipientul și posibila sa semnificație. În opinia sa, există două posibilități: imaginile reprezintă un ritual agrest, de naștere, renaștere a vegetației după un ciclu anual; a doua posibilitate este pusă în legătură cu poziția centrală a crucii cu brațele frânte, care ar putea sugera un obiect creștin cu elemente de cult din credințele păgâne necunoscute, aparținând daco-romanilor. Reprezentările de șerpi pot fi legate de atributele chtoniene ale șarpelui, iar calul are funcția de apărător al adâncurilor chtoniene, de unde țâșnește la lumină fiind purtător deopotrivă al vieții cât și al morții. Semnul crucii sub forma de *crux gammata* intră în iconografia creștină, odată cu preluarea unor culte și ritualuri păgâne⁵.

În baza vasului cu desene de tip *tamga* descoperit la Timișoara-Cioreni, Daniela Tănase susține că acesta ar indica un nivel de locuire aparținând orizontului cronologic D1 (380-410/420 p.Chr., conform sistemului cronologic Central European)⁶, perioadă de timp în care, în bazinul carpatic, desenele tamga nu mai au rolul de însemn tribal, la fel ca în zona răsăriteană a Europei, ci o funcție legată de cultul soarelui și al focului⁷.

Acest tip de vas de formă rectangulară apare relativ târziu în teritoriul limitrof Daciei, fiind documentat până acum în 12 localități dispuse chiar pe Tisa, cu excepția a trei descoperiri, ce provin de la: Vrșac, Kovacica, Pančevo⁸. În acest spațiu, asemenea descoperiri sunt documentate nu numai în morminte, dar mai ales în așezări. Ele sunt documentate la: Alsótanya, Kenyérvárohalom, Sarkad – *Kőröshát*, Hódmezővásárhely – *Solt-Palé*, Tiszaföldvár – *Téglagyár*, Kenyérvárohalom⁹ (fără context stratigrafic). În afara așezărilor, în necropolele sarmatice, în morminte cu inventar feminin, asemenea piese au fost descoperite la: Hódmezővásárhely – *Kopáncs*, Klarafalva – *cimitirul B*, Kovacica, Vrșac – *Crvenka*, Pančevo – *Vojlovica*, Čurug¹⁰. În sfârșit, un fragment de vâscior cu profil rectangular neornamentat a fost descoperit în așezarea de la Timișoara – *Freidorf*¹¹.

3. Benea 1995-1996, 370-371.

4. Petković 1991, 97.

5. Benea, Bejan, Mare 1986, 28; Bejan 1981, 21-26; Benea 1995-1996, 370.

6. Godlowski 1970, 19-20.

7. Tănase 2013, 65.

8. Vaday – Médgyesi 1993, 81-89.

9. Vaday – Médgyesi 1993, 83.

10. Vaday – Médgyesi 1993, 83.

11. Tănase 2011, 49, 166.

Vasele rectangulare din inventarele sarmatice nu au fost studiate cu atenție. Cercetătorii maghiari A. H. Vaday și Pál Medgyesi au adus informații importante privind acest tip de ceramică lucrată cu mâna. Acestea ne sunt cunoscute din descoperirile din așezările sarmatice, dar mai ales din necropolele din Câmpia Ungară. Vasele rectangulare lucrate cu mâna sunt cunoscute începând din neolitic și epoca bronzului. Ele apar și în materialul sarmatic din Câmpia Tisei. Astfel de vase au fost descoperite în așezarea sarmatică de la Hódmezővásárhely – *Solt-Palé*, așezarea sarmatică târzie de la Tiszaföldvár – *Téglagyár*, Szeged, Alsótanya, Kenyérváróhalom, Vršac – *Crvenka*, Pančevo – *Vojlovica*, Kovačica, Sarkad – *Kőröshát*¹².

Vasele rectangulare târzii sunt bogat ornamentate (fiind rediate schematic: persoane, animale, simboluri solare, simboluri geometrice), perforațiile pereților vaselor dispar, fiind sugerate de cerculețe sau puncte incizate în pasta crudă¹³. Asemenea vase au fost recuperate de la: Hódmezővásárhely – *Solt-Palé*, Tiszaföldvár – *Téglagyár*, Szeged, Alsótanya, Kenyérváróhalom, Vršac – *Crvenka*, Pančevo – *Vojlovica*, Kovačica, Sarkad – *Körös-hát*¹⁴ și de la Cioreni¹⁵. Soarele simbolizează în viziunea antică focul, viața, sănătatea familiei, este legat de rolul femeii, pe când Sol aparține divinității masculine, fiind prezent pe amulete în mormintele sarmatice și sarmato-alane din spațiul nord-pontic¹⁶.

Vase rectangulare lucrate cu mâna au fost descoperite și în inventarele sarmatice din Serbia. Ele erau din pastă gri, cu suprafață fină, pe care erau imprimate decorații punctiforme sau în formă de cercuri, cum sunt cele descoperite la Vršac – *Crvenka* în mormântul M 1. Vase rectangulare neornamentate sunt atestate în materialul sarmatic din necropolele de la Pančevo – *Vojlovica*¹⁷, în mormântul M.38¹⁸ și Čurug. Astfel de vase au analogii în Pannonia, dar sunt diferite din punct de vedere al decorației de cele din mediul sarmatic, cele panonice sunt descoperite în context germanic.

În ceea ce privește circumstanțele descoperirii vaselor rectangulare în *Barbaricum*, se poate observa că acestea sunt descoperite în special în mormintele sarmatice, alături fiind așezate alte tipuri de vase, bijuterii, arme. Putem susține că descoperirile acestor tipuri de vase sunt în legătură cu ritualul funerar sarmatic și obiceiurile acestei populații migratoare. În partea nordică a zonei locuite de sarmații iazygi aceste vase sunt destul de rare, ele sunt concentrate mai mult în zona centrală a Câmpiei Ungare, Bačka și Bánság. Foarte des apar în spațiul dintre Criș, Mureș și Tisa. Vasele se pot data pe baza materialului descoperit alături de ele în morminte în secolele III-IV, acestea fiind rare în secolul II p. Chr¹⁹.

Considerăm că vasul de la Cioreni nu simbolizează un element paleocreștin din Banat, ci are legătură cu adorarea soarelui sau a focului. Deși păstrat fragmentar, se observă anumite simboluri care ar putea fi acel „copac al vieții” de pe vasele rectangulare

12. Vaday – Médgyesi 1993, 80-84.

13. Vaday 2000, p. 218; Bulatović 2006, 201-221.

14. Vaday – Médgyesi 1993, 80-84.

15. Benea 1995-1996, 370-383.

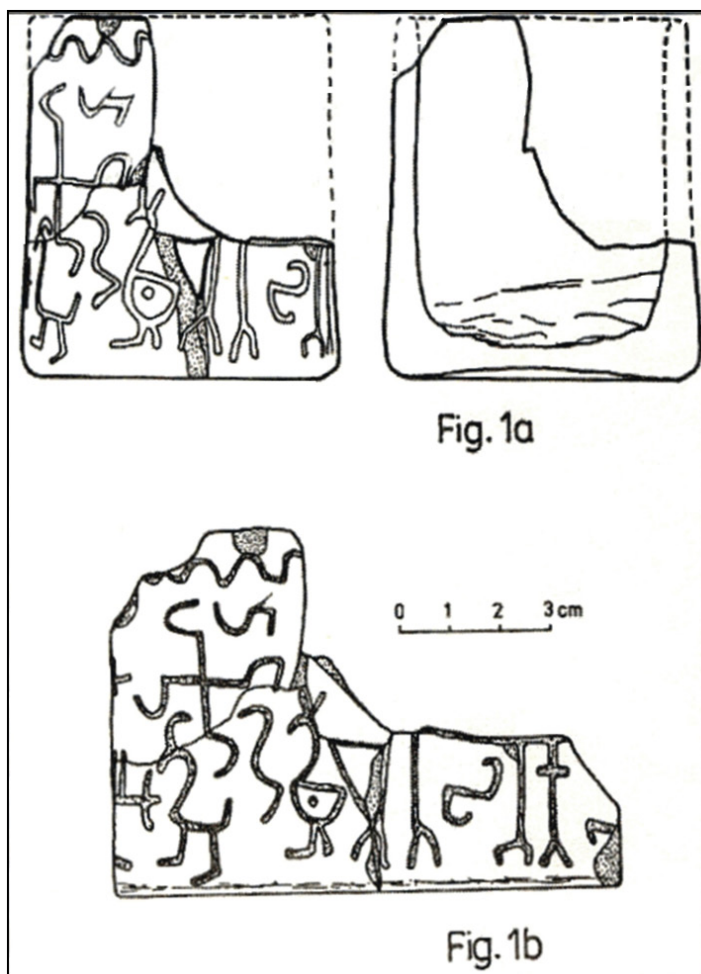
16. Vaday – Medgyesi 1993, 85-88; Muscalu 2015, 41-42.

17. Simovljević 1957, 95; Batistić-Popadić 1984-1985, IX, T. 137.

18. Materialul se află în Muzeul din Novi Sad, cf. Simovljević 1957, 59.

19. Simovljević 1957, 58-59.

sarmatice. Șarpele este reprezentat la fel ca și pe vasul de la Sarkad – *Körös-hát*²⁰. Crucea de tip *svastika*, apare și pe vasul descoperit la Pontes, dar unde soarele apare rotund, radiat, în plus fiind și simbolul labirintului²¹. Simbolul solar este prezent și pe vasul de la Kovacica. În vasul descoperit la Timișoara – *Freidorf* se păstrau urme de cărbune și mici crenguțe arse²². Tamgaua de pe vasul de la Gyula ar putea să nu fie un însemn de rang, ci să aibă legătură cu monograma unei zeiță iraniene sau de cult²³. Vasele rectangulare, descoperite în mediul sarmatic sau cel adiacent lui, denotă prezența lor legată de un cult al focului sau un cult solar. Este foarte posibil ca vasul de la Cioreni să aparțină unei persoane, membră a comunității daco-romane, în care pătrund elemente sarmatice, dacă nu cumva vasul aparține unui etnic iranian.

Vasul rectangular de la Timișoara-Cioreni (apud Benea 1995-1996, fig. 1 a-b)

20. Vaday – Médgyesi 1993, 80-84.

21. Petković 1991, 97.

22. Benea 1995-1996, 375.

23. Vaday – Médgyesi 1993, 83-87.

Bibliografie

Batistić-Popadić 1984-1985

D. Batistić-Popadić, Sarmatska Nekropola Vojlovica – Pančevo, RadVM, 29, 59-83.

Bejan 1981

A. Bejan, Așezări rurale daco-romane din Banat din sec. III-IV e.n. în lumina unor recente cercetări arheologice, AnB, 1, 1981, 21-26.

Benea, Bejan, Mare 1986

D. Benea, A. Bejan, M. Mare, Așezarea daco-romana de la Cioreni-Timisoara, SIB, XII, 1986, 21-41.

Benea 1995-1996

D. Benea, Interferențe spirituale în așezările daco-romane din sud-vestul Daciei în secolele III-IV, Sargetia, 26/1, 1995-1996, 369-383.

Bulatović 2006

Al. Bulatović, Rectangular grave vessels and stamped ceramics from the Roman period in the Central Balkans (a Contribution to the Study of Prehistoric Traditions during the Roman Period), Starinar, 56, 2006, 201-221.

Godlowski 1970

K. Godlowski, The Cronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe. PraceA 11, Krakow, 1970.

Muscalu 2015

B. Muscalu, Formele de manifestare spirituală a sarmaților iazygi, Acta Centri Lucusiensis, 3b, 2015, 37-62.

Petković 1991

S. Petković, A Jug from Pontes decorated with Solar and Lunar Symbols, Starinar, XLII, 1991, 97-106.

Simovljević 1957

N. Simovljević, Sarmatiche stratum Crvenka bei Vrsac, RadVM, 6, 1957, 57-66.

Tănase 2011

D. Tănase, Așezarea din sec. III-IV p. Chr. Analiza tipologică și cronologică a materialului arheologic, în M. Mare, D. Tanase, F. Drasovean, G. El Susi, S. Gál, Timisoara-Freidorf. Cercetarile arheologice preventive din anul 2006, Cluj-Napoca, 2011, p. 41-56.

Tănase 2013

D. Tănase, Observații cu privire la arheologia epocii timpurii a migrațiilor în Banat – Etapa D1, Banatica, 23, p. 61-89.

Vaday – Médgyesi 1993

A. H. Vaday, P. Medgyesi, Rectangular vessels in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin, ComArchHung, 1993, 63-89.

Vaday 2000

A. H. Vaday, World of beliefs of the Sarmatians, Specimina Nova, 16, 2000, 215-226.